

REDAKCIJOS TRIBUNA

(Nr.82)

BALTIJOS KELIAS INFORMACINIAME KARE

Kotryna ŽALĖNAITĖ
Advokatė, Redkolegijos viešnia

Prieš kelerius metus teikiau pasiūlymą Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkei dėl LR BPK 166 str. 1 d. 2 p. ir 170 str. 4 d. įstatymo pakeitimų, prašydama inicijuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pataisas: BPK 166 str. 1 d. 2 p. dabar galiojančią formuluotę „1. Ikitėisminis tyrimas pradedamas: 2) prokurorui ar ikitėisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius nusikalstamos veikos požymius“ pakeičiant į „1. Ikitėisminis tyrimas pradedamas: 2) teismui, prokurorui ar ikitėisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius nusikalstamos veikos požymius“.

BPK 170 straipsnio 4 d. dabar galiojančioje redakcijoje „4. Tik prokuroras priima sprendimus: 1) dėl tyrimų sujungimo ir atskyrimo, 2) dėl ikitėisminio tyrimo sustabdymo, 3) dėl ikitėisminio tyrimo nutraukimo, išskyrus šio Kodekso 214 straipsnio 1 dalyje numatytus atvejus; (LR 2012 11 13 įstatymo Nr.XI-2407 redakcija) 4) dėl nutraukto ikitėisminio tyrimo atnaujinimo, 5) dėl tyrimo užbaigimo ir kaltinamojo akto surašymo“ pakeičiant 4 dalį panaikinti žodelį „tik“ ir panaikinti 4 d. 3 p. numatytą išimtį: „išskyrus šio Kodekso 214 straipsnio 1 dalyje numatytus atvejus“. Kitus BPK straipsnius atitinkamai suderinti su aptartomis pataisomis.

BPK 214 str. 1 dalyje nuo 2012 m. lapkričio 24 d. numatyta teisė ir teismui nutartimi nutraukti ikitėisminį tyrimą. Tačiau kokią gi praktinę reikšmę gali turėti ši nuostata, jeigu po šios įstatymo pataisos buvo paminėta pakeisti BPK 170 str. 4 d., kur numatyta, kad ikitėisminį tyrimą gali atnaujinti tik prokuroras, o teismui tik išimties tvarka nustatyta teisė nutraukti ikitėisminį tyrimą. Dabar galiojanti BPK 170 str. 4 d. redakcija siunčia žinią visuomenei, kad teismai gali vykdyti teisingumą tik tiek, kiek jiems „leidžia“ prokurorai. Žinoma, tai nėra normali padėtis valstybėje. Natūralu, kad tokia BPK 170 str. 4 d. redakcija prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. nuostatai, numatančiai teisę vykdyti teisingumą Lietuvos Respublikoje tik teismams. Negali būti valstybėje tokio teisinio reguliavimo, kai teisingumo vykdymo funkcijas perima prokurorai. Todėl BPK 107 str. 4 d. visų pirma prieštarauja BPK 214 str. 2 d., nes šioje dalyje numatyta išimtis ir teismui nutartimi nutraukti ikitėisminį tyrimą faktiškai nėra jokia išimtis, apskritai negalimas toks teisinis reguliavimas, kai dėl ikitėisminio tyrimo veiksmų teismui priėmus galutinį

sprendimą pastarasis negali būti galutinis sprendimas pagal dabar galiojančio BPK 107 str. 4 d. dėl tyrimų sujungimo ir atskyrimo, dėl ikitėisminio tyrimo sustabdymo, dėl nutraukto ikitėisminio tyrimo atnaujinimo, o savo sprendimu teismas gali tik panaikinti prokuroro neteisėtą nutarimą ir grąžinti medžiagą prokurorui procesiniam sprendimui priimti.

BPK 31 straipsnis numato, kad teisėjo ar teismo sprendimai gali būti tik nutartys ir nuosprendžiai. Pavyzdžiui, atsisakydamas vykdyti galutinę ir neskundžiamą Vilniaus apygardos teismo 2011 11 21 nutartį baudžiamojoje byloje Nr.1S-612-190/2010, nors už tai BK 245 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė, rajono apylinkės prokuratūros prokuroras Š.Š. parengė ir pateikė suinteresuotiems asmenims ir teismams kaip tikrus dokumentus tris nutarimus: du 2012 01 05 data, trečią - 2012 05 11, nurodydamas ikitėisminio tyrimo Nr.74-2-00013-10. Viename iš tokių nutarimų prokuroras rašo: „Neskundžiamų apygardos teismo 2010 12 07 ir 2011 11 21 nutarčių paisymas kliudo ikitėisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorams įrodinėti įtariamą M.K. nekaltumą ar kaltumą ikitėisminiame tyrime Nr.74-2-00013-10, todėl šis ikitėisminis tyrimas turi būti atnaujintas.“ 2012 05 11 tas pats rajono prokuroras Š.Š. darydamas tarnybinių nusižengimų tarnybiniu pranešimu tam pačiam asmeniui M.K., kurio atžvilgiu visi prokurorų veiksmai atlikti ikitėisminiame tyrime Nr.74-2-00013-10, galutine ir neskundžiama 2011 11 21 Vilniaus apygardos teismo nutartimi pripažinti neteisėtais, teismo nutrauktą ikitėisminį tyrimą pavadino kitu numeriu ir toliau tęsė neteisėtus veiksmus. 2012 11 09; 2013 01 14; 2013 04 05; 2013 05 08 neteisėti veiksmai buvo tęsiami jau miesto apylinkės prokuratūroje.

Buvusiam generaliniam prokurorui Dariui Valiui atsisakius patraukti atsakomybėn jam pavaldžius prokurorus, o prezidentei atsisakius pradėti tyrimą generaliniam prokurorui, teisinėje valstybėje neliko teisinio mechanizmo, kaip įvykdyti teisingumą. Ši problema buvo išsamiai aptarta savait-

Stasio Žumbio nuotr.

raštyje „Respublika“ (2015 m. balandžio 3-9 d.), straipsnyje „Kas teisinėje valstybėje svarbiausia“.

Teisinio mechanizmo įvykdyti teisingumą neliko, nes pagal dabar galiojančią BPK 166 str. 1 d. 2 p. redakciją patys, nustatę nusikalstamos veikos požymius, ikitėisminį tyrimą gali pradėti tik prokuroras ar ikitėisminio tyrimo pareigūnas, o teismas tokios teisės neturi. Pakeitus BPK 166 str. 1 d. 2 p. redakciją, šis mechanizmas iš karto atsirastų. Pavyzdžiui, piliečiui, nukentėjusiam nuo neteisėtų prokurorų veiksmų, kreipusis į teismą dėl žalos atlyginimo, teismas, pats nustatęs nusikalstamos veikos požymius pagal BK 245 str. dėl teismo sprendimo nevykdymo, nutartimi galėtų pradėti ikitėisminį tyrimą. Nesant šios galimybės, teismui ribojama teisė, numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnyje, vykdyti teisingumą. Tokia padėtis yra nenormali, visų pirma sukurianti chaosą ir savivalę prokuratūros sistemoje, sukianti sumaištį teismuose, ji turi būti skubiai pataisyta. Juo labiau kad BPK 166 str. 1 d. 2 p., kaip ir BPK 170 straipsnio 4 d., prieštarauja kitoms to paties BPK normoms. Pavyzdžiui, BPK 287 straipsnis numato teisę teismui atlikti bet kokį procesinį veiksma.

Pažymėtina, kad esant tokiai padėčiai savo teise vykdyti teisingumą suabejojo net teismai. Būtent todėl 2011 m. Panevėžio apygardos teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas ištirti, ar BPK 168 str. 4 d. (2007 m. birželio 28 d. redak-

cija) tiek, kiek pagal joje nustatytą reguliavimą ikitėisminio tyrimo teisėjo sprendimas dėl prokuroro nutarimo atsisakyti pradėti ikitėisminį tyrimą ar prokuroro sprendimo nepanaikinti ikitėisminio tyrimo pareigūno nutarimo atsisakyti pradėti ikitėisminį tyrimą skundžiamas aukštesniam teismui, neprieštarauja Konstitucijos 109 str. 1 daliai, 118 str. 1 d. nuostatai „Ikitėisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja... prokuroras“. Savo abejonę pareiškėjas grindė 168 str. 4 d., kuri nurodyta apimtimi buvo ginčijama konstitucinės justicijos byloje, yra įtvirtinta galimybė aukštesniajam teismui spręsti dėl ikitėisminio tyrimo pradėjimo, nors tai yra išimtinė prokuroro funkcija pagal dabar galiojančią BPK 166 str. 1 d. 2 p.

Konstitucinis Teismas 2011 m. balandžio 7 d. nutarimu išaiškino, kad prokuroro procesiniai sprendimai gali būti skundžiami aukštesniam teismui.

Kiek tokių „ikiteisminių tyrimų“ neteisėtai pradėta ir neteisėtai atnaujinta, niekas nežino. Parlamentinis tyrimas nėra atliktas. Spaudoje pateiktais duomenimis, daugiau nei 17 tūkstančių įsiteisėjusių teismo sprendimų nėra įvykdyti („Laisvas laikraštis“, 2015 m. spalio 3-9 d.). Valstybėje nėra sukurtas prokurorų priežiūros institutas.

Vienas garbus teisės profesorius labai teisingai įvardijo, kad dėl to žodelio „tik“ 170 str. 4 d. net įstatymo keisti nereikėtų, tokios įstatymo redakcijos tiesiog turėjo ne-

praleisti kalbininkai... Bet praleido. Kitas teisininkas, buvęs Generalinės prokuratūros aukštas pareigūnas, pasamprotavo, kad įstatymai kuriami protingiems žmonėms. Girdi, tas žodelis „tik“ nieko nereiškia. Prokurorų veiksmai neva skundžiami. Tačiau teisminė praktika patvirtina, kad tas perteklinis žodelis „tik“ tebesukelia nemažą sumaištį žmonių likimuose. Pravartu būtų pasamprotauti ir kas gi tas protingas žmogus, taikantis įstatymą. Kokie jo požymiai? Daktaras Deividas Haukinsas rašo, kad peržengus žemesniųjų sąmonės lygmenų emocingumą viršų paima intelektas ir racionalumas (protas). Tai Nobelio premijos laureatų, didžiųjų valstybės veikėjų, Aukščiausiojo Teismo teisėjų lygmuo.

Akivaizdu, kad šio sąmoningumo lygmens nesiekia prokurorai, darantys tarnybinius nusižengimus, atsisakantys vykdyti galutinius ir neskundžiamus teismų sprendimus. Todėl prokurorų pretenzijos vykdyti teisingumą išlieka aktuali, ypač dabar, kai prokuratūros sistema neturi vadovo ir neveikia teisinis mechanizmas, pagal kurį būtų galima patraukti atsakomybėn kaltą prokurorą. Patys sau bylų prokurorai tikrai nekels. Tokiomis aplinkybėmis nerealu kalbėti ir apie prokurorų nepriklausomybę. Prokuroro nepriklausomybė vykdydamas savo pareigas reiškia visų pirma atsakomybę už savo veiksmus ir nereikia, kad neturi būti patraukti atsakomybėn prokurorai, kurie nevykdo teismo sprendimų. Negali likti ir tokia BPK 170 str. 4 d. bei 166 str. 1 d. 2 p. redakcija, sukelianti neaiškias ir dviprasmiškas situacijas, leidžianti nesąžiningiems prokurorams „vykdyti teisingumą“ savo nuožiūra, apeinant teismus. Todėl akivaizdu, kad būsimo generalinio prokuroro laukia didžiuliai iššūkiai ir uždaviniai. Malonu, kad Seimas būsiamam kandidatui į generalinius prokurorus, anot žinomo teisininko, iškėlė kartelę, pretenduojančią pasiekti racionalumo (proto), sąmoningumo lygmenį.

Galbūt atsirast bent vienas drąsus Seimo narys ir ryšis registruoti šias įstatymo pataisas.

Belieka tikėtis, kad nugalės racionalumas ir Seimo nariams užteks supratimo ir informacijos priimti teisingą sprendimą.

KOMENTARAS: SITUACIJA ATRODO YDINGA

Vitalijus GAILIUS
Seimo Antikorupcijos komisijos pirmininkas

Pagal BPK 169 str. ir 171 str. nuostatas, ikitėisminio tyrimo pradėjimas yra išimtinė prokuroro ir

ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetencija, todėl ikitėisminio tyrimo teisėjas ar teismas gali spręsti tik dėl prokuroro sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo, jį palikdamas galioti, panaikindamas ar pakeisdamas, tačiau negali prokurorą ar ikitėisminio tyrimo pareigūną įpareigoti priimti procesinį sprendimą pradėti, nutraukti ar atnaujinti ikitėisminį tyrimą.

Todėl nėra teisiųjų argumentų teigti, jog BPK 168 straipsnio 4 dalyje (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nustatytu teisiniu reguliavimu, pagal kurį ikitėisminio tyrimo teisėjo sprendimas dėl prokuroro nutarimo

atsisakyti pradėti ikitėisminį tyrimą ar prokuroro sprendimo nepanaikinti ikitėisminio tyrimo pareigūno nutarimo atsisakyti pradėti ikitėisminį tyrimą skundžiamas aukštesniam teismui, paneigiami iš Konstitucijos kylantys imperatyvai.

Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad BPK 168 straipsnio 4 dalis tiek, kiek pagal joje nustatytą reguliavimą ikitėisminio tyrimo teisėjo sprendimas dėl prokuroro nutarimo atsisakyti pradėti ikitėisminį tyrimą ar prokuroro sprendimo nepanaikinti ikitėisminio tyrimo pareigūno nutarimo atsisakyti pradėti ikitėisminį tyrimą skundžiamas aukš-

tesniajam teismui, neprieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 dalies nuostatai „Ikitėisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja <...> prokuroras“.

Ne kartą su gerbiama advokate kalbėjome šia tema. Asmeniškai man ši situacija taip pat atrodo ydinga, ir ne vien dėl teisinio reguliavimo. Kartais, net esant keliems pirmos ir apeliacinės instancijos teismų sprendimams, prokurorai juos ignoruoja ir toliau tikslina informaciją bei priima analogišką nutarimą. Ar tai nepanašu į teismo sprendimo ignoravimą?